

Manentena, itzultzailearen eginkizun eternala

TERE IRASTORZA

Manent nola irakurri dudan

Egun haietan Donostiatik joanetorrian irakurri nuen, ordu batzuetan, hainbeste urtetako lana bildu duen MANENTEN egunerokoa.¹

Egunerokoak poemekin bat egiten du, batere paiazaiazale izan gabe, naturarentzako erakusten duen atxikimenduagatik batik bat. Manentek ikusten duena ezagutzen duenak bezala izendatzen duenez —eta ez ezagutzen duena bakarrik ikusten duenak bezala— deskribapen lan horrek beti erritmo bera du, modulazio bakarra. Hala, ez dago egunerokoaren orririk irakurtzerik bere poemak gogoratu gabe.

Batek pentsatuko luke, horregatik bere poemak egunerokotasunak apailatzen dituela eta huts egingo luke hamarretik hamarrean, huts, behintzat, guda garaia ezagutu duten poetek ia beti eskaintzen diguten burdinez gainezka egiten duen egunerokotasunaren zain baldin badago.²

Egunerokoa ez da aurkezten osorik eta, aukeraketa delako, gaiei buruz mintzatzeak okerlanetan hastea dirudi. Hala ere lehen argitaratzen hain zuhurki jokatu duen gizon honen poesia eta bestelako lanak, hain errepikakor izateak, erakusten bide ditu egokien poetaren sorbideak.

(1) *Diario disperso*. Madrid: Trieste, 1985.

(2) Liburu honen epilogoan, poetikari buruzko aipuak jasotzen dituen atalean ikus daitekeenez.

Zenbaitetan —*Diario Disperso* liburua argitara eman aurretik egindako sarrerek beste era batetako zuhertasuna adierazten duez— pentsa daiteke, egunkariaren aberastasuna murriztua geratu dela erabat eta eguneroko bizitzatik babesteko erabili izan dituela poesia eta natura. Alde batetik familia eta gerla garaiko aipamenak, garai honetaz luze ihardunagatik, kontakizunaren galbahean paseak dira. Bestetik eta neutraltasuna jarrera den ala argitaratze garaiak ezarritako zentsuraren ondorio ez da erraz erabakitzen,³ Manent ez da batere inoren alde jartzen, salbu eta doi-doi beldurtzen bezala duten FAlkoen aurka. Guzti honekin Manenten egunerokoan urruntasuna da edozein egoeraren deskribapena kalifikatzeko hitzik egokiena. Hala gertatzen da, esate baterako, egunerokoan eta antologia honetan errepikatzen den pasadizoan. Alaba txikia zuelarik Barcelonan jasandako bonbardeaketaren laztura aurrean, ez da garrasiarik. Haur jaio berria hitzeran bakarrik aitatzen du oraingoan eta beranduago Maria izeneko poemaren testuingurua deskribatzean lasaitasun giroa indartu egiten du. Ez du poema hau bonbardeaketa inguruan hasten, baizik eta Montseynira begira Goethe itzultzen ari denean eta Josefina emazteak haurra lo erazteko darabilen kantu batekin; eta urrun, galdera bidez are urunduago, gerlaren hotsa; hotsa bakarrik:

Se'ns acosten al rafec les branques de l'avet y, lluny, quin son pregon fa estremir la finestra? (1937-9-24).

Urruntasunaz ari naizelarik ez dut esan nahi axolagabetasuna. Bere semeak argitara eman duen biografian ondo ikusten da frankismoan barruan geratu zen exilioan mugitu zela, katalanezko kulturaren aldeko apustuari tinko eutsi ziola... baina bere poesiara, den mendreenik ere lirikotasuna ezabatu gabe, ez da iritsi Ni-aren hasperen erromantikorik. Lirikotasun biluzia da, alde horretatik, natura eta gauzen aipamenez kargatua.

Gerlari buruz ia beti ikusentzule huts da, beraz Manent, Besteek, esan, aditu edo ikusi dutena aipatzen du, bere ahotsa apalduz, besteek hitz emateko aitziki baino ez bailitzan. Baina, era berean, gerlarik izan ez balitz bezala idatzi duen gizonak, hainbeste kezkatzen duen

(3) Albert Manent, Marià Manent-en semeak argitara eman berri duen biografian behin eta berritan esaten du, Marià Manent-ek bere dietarioan idazterakoan zentsura beti kontuan izan zuela, gerraosteko giroa zela medio. ik. *Marià Manent. Biografia íntima i literària*. Barcelona: Planeta, 1995, 132, 140, 155.

literaturaz ere egokera eta tonu beraz erabiltzea delako tonu eta estiloaren neutraltasun horri erreparatu behar zaiola du erakusten.

Gaiei begiraturaz, Manenten egunerokoa irakurriz, beti gizon bera izan dela ematen du. Hogei urtez idazten hastean kezkatzen duten ideiek kezkatzen dute hirurogei urte beranduago. Gizartea, familia, nahiz literatura (Carner, Rilke, Proust) beti urruti utziz egin du Manentek bere obra —edo gutxienez hala aurkeztu digu, akaso, inork uste baino gehiago, intimotasuna gorde nahiz—.

El vel de Maia, 1975ean argitara eman zuenean, eguneroko hartako zorigaiztoko urte haiei begira liburua aurkeztu, hautatu zituen hitzek, zerbait erakusten dute bere joera honetaz:

Urtaroak eta orduak, eguna eta gauak, loreak eta fruituak elkarren ondoan doaz: horixe da legea eta ordena; gainerantzekoak, urradurek, hondamendiek, gerlek, guztiarekin, aurkitzen dute non kokaturik eta pausatzen direa munduen eta serenitatearen armonian.
(STRATIS TSIRKAS).

Aldiz, natura urruntasun honen beste muturrean da batetik eta litekeenik gertuenetik aurkeztu du aldi berean, jakintasunak baizik eman ez dezakeen zehaztasunaz. Gertutasuna deskonposatzailea da, naturaren aurrean ikertze lan mikroskopikoa egingo balu bezala, J. Muñoz Milaresek esanda utzi duen bezala.⁴ Natura da bere itzala edo agian bera da naturaren errainu eta, litekeena da naturaren betiko erritmua hautsi izan ezak txikitu bezala egitea guduaren hondamendia. Baina, bestalde kasik gizarte ez familiarik ez duen baten bizimoduan, naturaren bizikizuna —Rilkerenetik horren gertu bestalde— ez zen batere paisaiazalea, egunerokotasunak eskainitako ikusmenean oinarritutakoa ezpere, aitzitik.

Surrealismoaren jarraikideek justu beste modu batean argitzen duten natura da Manentena: ez batere onirikoa, hein batean, erroman-tizismoaren alaba, ziutateko biztanleek ezagutzen zutena; ez batere onirikoa eta hala ere ametsetatik horren gertu; ez irudi eta adjetibazio difusoz kasik errealtate ezabatzaile bihurtzen dena, baizik eta erreali-

(4) (Resulta significatiu que en el *Dietari* de Manent les anotacions quedin tot sovint suspeses d'aquesta "mirada de prop", tan característica d'ell, que divideix fins a l'infinit la identitat de la forma en observar-la microscòpicament i que ve a constituir el punt de fuga generatiu del seu text) "in" Marià Manent i l'escriptura dels dietaris "in *Reduccions*, 37, Vic: 1988.

tate- eraikitzaile, eguneroko ezagumenaz baliatuz, irudimenarekin iruzur egiten ez dakiena.

Egunerokoa eta poesia ondoan jarrita antzeman daiteke begiratzeko eta izateko moduak ematen diela nortasuna eta hain zuzen ere, idazti zuena zen idatz zezakeen bakarra. Inolaz ere ukatu gabe, gerraosteko giroak dietarioetan lasai aritzeko aukera galarazten zuenik, uste dut hainbestetan aipatu izan den Marià Manent-en isiltasuna, bere idazteko eta komunikazioa ulertzeko moduarekin duela zerikusirik haundiena. Hartaraino non bere itzulpen, poesia eta egunerokoe-tan idaztanka bat-bera antzematen den.

Egunerokoa eta poesietan esaldiek luzera bera dute, irudi berdinak, ordenamendu bakarra. Poesia gaian ere ia beti entzule da, gerlari buruz bezala. Espektakulu amaigabearen entzule isila da poeta hau; kasik iritzirik ez du ezertan erakusten, galdetu gabe ulertzeko moduaren jabe delako. Hala, naturari begiratzeko, natura antzemateko moduak... iritzi gabeko jakintza osatua erakusten du. Izatekotan esan liteke hitzekin pintatu egiten duela. Ez du ezer alkimistaren irudimena-rekin lotzen, artisauaren pazientzia eta payesaren jakintzarekin baino. Manent idazten zuen guztian itzultzaile zen aurrenik: horretxek egiten du itzulgarri eta horretxek itzulezin. Gaia itzul lekiok, betiguztikoa den partetik, baina forma itzultzeak argazkiaren fideltasun eta higiezinaren saldukeria dakar berarekin. Ezer gertatuko ez balitz bezala, bere araei lotuta irauten eta bizitzen den munduaren erretratua da. Horregatik ez du ezer kontaktzen, egitura narratiboa bere kontakizun eginkizunetik hustu arteko ahaleginean; horregatik lortzen du hasieratik amaiera bitarte kulunkatu arren, ez irakurlea nekatzea.

Baina nola eta ez diren gizonaren bi adarrok eginkizun nagusian txertatzen enbor batekoak direla ez daiteke antzeman. Manent, era batean eta bestean, egunerokoa eta poemetan, beti itzultzailea agertu da, eta itzultzaile den partetik beti korrespondentziak aurkitzeko joera du eta ez bere nitasuna aldarrikatzekoa. Natura eta hizuntzak gizona babesten duten oskolaren mintza eta azala dira Manententzat, Manent, lehen eta behin, itzultzaile delako.

Baina horrenbeste itzuli duen gizon honek nahiago zuen egiten zituen "interpretazioez" aritzea. Miguel Desclot-ek dion moduan, horren itzultzaile ona izanagatik, sarri itzultzeko hautatzen zituen zatiek erakusten digute zein zen poetak behar zuen kadentzia.⁵ Horregatixe,

(5) "Marià Manent, poeta de la traducció", *Reduccions*, aip. ob. 42.or.

agian, Alex Susana-k bere poeta izatean izendatzen du Manenten lanaren adarrok guztiok sortarazten dituen enborra.⁶ Baina Manenten kasuan, bere literatur ekarpen guztiak nortasun batek damaien bata-suna onartzeak ez du adierazi nahi bere nitasuna aldarrikatzeko modu anitz paratu zuenik egileak.

Alde horretatik, itzultzaile batek berez behar duen bestearekiko aditasun horri esker, nitasun jasanezin eta erasokorrik erakutsi eta garatu gabe, inguratzen duena zehatz izendatzeak erloju konpontzaile batek eduki dezakeen orden eta neurriaren itzala eskaintzen dio. Nola-bait, beragatik izango ez balitz, berak asmatu ez duen denbora norabiderik gabe barreiatu eta galtzen sentituko balu bezala.

Sortzaile adina dirá misterio sakratu batetako apaiz Manent eta Rilke. Horregatik izan behar du bere irakurketak hitzez-hitzezkoa, aditasunezkoa neurri horretan, bere idazketa izan zen bezalaxe eta horregatixe bihur daiteke irakurkera literarioa —nolaerebait— sakratutasunaren profanazio.

Profanazio, diot, surrealismoari lotu zaion idazketa literarioaren pitzaketa munduaren mezpretxuarekin hasten delako. Lehen nola ez zen ezer lurreko bizimodua zeruko loriarekin alderatua, orain den gauza ez da ezer barrenean gordea daramagunaren aldean. Errealismoa, beraz, literaturan, dagoenaren aurkezpena da —ez berez hala behar duelako—. Edo behintzat dagoenaren izendapena eta ez dagoenaren ertzeraino iristeko bide bakarra, aidanez.

EPILOGOA

1.- M. Manent(ek) ezagutu zuen Katalunya

Manentek bere eguneroko bati egindako hitzaurre batean zionez, urteekin batera gauza anitz iragaiten da denboraren galbahetik. *"Aurreneko notazioak zein aspaldiko diren neurtzeko, aski da. Bertan aipatzen diren jantzi bat eta bi ibilgailu dagoeneko aurrehistoriako zahardade baten urruneneko sinbolo bihurtzera baitoaz: lastozko sonbrerua edo canotier-a, Maurice Chevalierek bere adierazkortasun imintzioetarako hain erabilgarria zuena; tartana (...), eta azkenik lau gupril zituen "jardinera" izeneko ibilgailua".⁷*

(6) "L'obra poética de Marià Manent" *Reduccions*, aip. ob. 45.or.

(7) L'aroma d'arç 1982.

Hala ere, Marià Manent-ek argitaratu izan duen lanean ematen digun irudia ez da horrenbeste hiriko joan-etorriari begiraturaz aldaketa horien berri ematen aritu izan den batek jaso, baizik eta, izatekotan, Katalunyako naturarena eta bertako kultur giroak eta nagusiki literatur-giroak utzitako hondarrena, alderdi hau ez horrenbeste polemika eta hika-mika askotan parte hartu izanagatik, baizik eta ahalegin handia egin zuelako Katalunyan egiten zena ezagutarazko eta munduari itzul-zeko.

XX. mendeko Katalunyez idatzi izan duten gehienek 1906 inguruan garai berri baten aztarnak antzematen dituzte. Bizikera berriak mamitzen ari diren momentuan bada zenbait gertakari garrantzizko: politikan, Solidaritat Catalana eratu zen, Katalaneraren Lehen Nazioarteko Kongresua burutu zen; Xènius⁸ ezezinez ezagun zen Eugeni d'Ors-en, *Glosarioaren* hastapenak, nazionalismoa baitan horren garrantzizkoa izan zen Prat de la Ribaren *La Nacionalitat Catalana* ize-neko liburuaren argitalpena. Bi hauek⁹ normalkunza bidera ekarri nahi zuten Katalunyako bizimodua. Kontsigna honen ondorio praktikoa liburutegi, kultur zentru, museo eta akademiak sortzea izan zen. D'Ors-ek *La Veu de Catalunya* bere sekziotik behin eta birritan erromantizismotik aldenzeko joera erakutsi zuen, eta arrazionaltasun, intelektualismo¹⁰ eta perfekzio estetikora itzuli beharra, hein batean, gure artean Aitzolek egin zuen moduan. Guzti hori lortzeko bidea ikerketa eta ikasketa ziren.

Delako *Glosari* horrek sinbolizatu zuen Katalunyan luzez nagusi izan zen joera, Barcelona hiri modernista egin zuena. Modernismoaz ari gara, bera izaki neurri batean Europan mende bukaeran furian ziren korronteak Bartzelonan isladatu zituena. E. Prat de la Ribak esango zukeen moduan "adin heldutasuna" ekarriko zuen garaikidekotasuna. Modernismoak arkitekturan izan zuen eraginik handie-

(8) Albert Manent-ek dionez, gartzetan M. Manentek irakurtzen zuen *La Veu de Catalunya*-n, eta ez zuen Carles Riba batek ez bezala, kontrako joera argirik erakutsi E. d'Ors-en aurka. Are gehiago, E d'Ors izan zen M. Manentek egindako Keats-en Soneto eta Oden itzulpenari hitzaurrea egin ziona. Hala ere, garai hartan M. Manent-ek bere burua noucentista-tzat zeukan. ik. *Marià Manent. Biografia íntima literària*. Barcelona: Planeta, 1995, 66-68, 71-76.or.

(9) Ez da batere erreza Modernismoa/ordena bikote hori beti batera lerratzen. Eta, kuantu, prototipikotzat harzen den bikote honetan ere izan zen kontrajartzerik. Ikusi *L'aroma d'arç.*, aip. ob. 1920-III-11.

(10) *L'aroma d'arç.*, aip.ob. 1918ko Ekainak 29, Uztailak, 1, Abenduak 23, 24]1920-I-20.n agertzen da d'Ors, berriro, Martxoaren 11n.

na. Zenbaitek esan duenez, Bartzelona izan zen Europako garaiko hiririk modernoena. Literaturan, aldiz, aurrena katalaneraren konplejurik gabeko aldarrikapena behar zen, eta hori, nagusiki, noucentismoaren bidetik etorri zen.

Beraz Marià Manent idazle-moduan hasi zenerako, Katalunyan indarrean zegoen "noucentisme" deitu izan dena. Zenbait noucentistaren ustez modernismoa desordena baizik ez zen izan. Manent-en iritzia ez da horren muturrekoa. Alde batetik, Manent-ek berak aitortzen du bere garaian noucentismoak izan zuen eragina, bere egunerokoan, eta egutegiaren hautaketa egin zuenean, lagun haundizatzeukan J. Carnerek, 1919an emandako hitzaldi batzuen berri ematen du. Manent-entzako interesgarriena da J. Carner-ek egiten duen katalaneraren defentsa sutsua, argudiatuz ez dutela gaztelaren premiarik edozein kultura ekintzarako. Eta hitzaldi haietako bat transkribatzen ari delarik adirerazten du: "*Ez dago gu geu izanez baino unibertsal izateko modu hoberik*".¹¹

Hitz biziaren aldarrikapena egitearekin, modernismoaren artifizialtasunaren aurkako joera erakusten zuten. Hitz bizi horren premia ikusi arren ez zuen modu berean eraikitzerik ikusten, J. Salavt-Papasseiten heriotzaz diharduelarik esaten duenarekin antzeman daitekeenez.¹²

Hala ere, ez zen Carner izan katalanera duintzeko asmoz ihardun izan zen lehen idazlea. Aurretik aritua zen Jacint Verdaguer¹³ bezalako poeta batek berebiziko lana egin zuen katalanera hizkuntz malgu eta esankor bihurtzeko. Baina bere burua, garai batean, noucentismetik horren gertu ikusi arren, aurrekoen bestelako balio batzuk aitortzen jakitea izan da, ziurrenik, M. Manent-en meritua (gehienetan bere sinemen katolikoaren oinarrietan kausi daitekeena, behar bada). Eta, alde horretatik ezezik, hasiera batean batipat, bere kristautasunari lotzeko moduko poema asko idazten du, Manentek.¹⁴ Ez da ahaztekoa, endemas, 1949an Selektat argitaletxeak J. Verdaguer-en lan guztiak argitara eman zituelarik, M. Manentek egin ziola hitzaurrea.¹⁵

(11) *L'aroma d'arç.*, 1914-VII-2.

(12) *L'aroma d'arç.*, aip. ob. 1924-VIII-9.

(13) Euskarazko bere itzulpenik ere aurki daiteke, Etxeberria'tar Juan Anjelek itzulirik. *Catalunya'ko olerkariak. J. Verdaguer, M. Costa i Llobera, M. Maragall* Bilbo: San Anton'go katekesia, 1967.

(14) A. MANENT, aip. ob. 22, 55.

(15) A. MANENT, aip. ob. 174.or.

Bere aurretik egin zenarekin hausturarik eta etenik nahi izan ez zuela adierazteko, Manent-ek Maragall-ez zuen iritzia ere gogora daiteste, Maragall izan baitzen M. Manent-ek ezagutzera eman nahi izan zuen beste egile bat.¹⁶ Maragall-ekiko abegikortasunak, berriz, Manent-en poesian berebiziko indarra duten ardatzen islada dakar: poeta eta naturaren arteko elkarrizketa, hasierako modernismotik urrunduta Maragall-ek aldarrikatzen zuen espontaneotasuna, kristautasunaren irmotasuna, edota errealtateari adi jartzeko modua.¹⁷

Josep Carner-ekin zuen adiskidantza eta miresmenaz gain, badi-tu, beraz, beste lagun eta beste ikusmolde batzuk ere. Horien artean, Jaume Bofill i Mates, Carles Riba, Tomàs Garcés, J. M. de Sagarra, J. Pla, R. LLates edota Marulandako sailean Pamielan ezagutzera eman duen J. Salvat-Papasseit, abangordiazalea.¹⁸ Guztien artean, noucentismoak ekarri zuen katalandar izatearen harrotasuna baitaraturik, Katalunyako literaturan aide berria sarrarazi zuten, batzuk ekarpen klasi-koaren bidetik (Carles Riba), beste batzuk abangoardia bidez (J. Salvat Papasseit), beste zenbait askoz joera eklektikoagoz J.V. Foix, J. Vinyol...

Noucentismoaren uhina oldartzen ezagutu bazuen ere, Marià Manent bere katalanzaletasuna, gutxi-asko, nahiko isilean gorde behar izan duen hazaldi batekoa dugu, bere golkorako neurri haundi batean. Egia da J. Carner-ek hizkuntzari buruz zionak bultzatu zuela ekinaldi politiko-kultural indartsurik, baina laister batean politikak zapuztu egin zuen: Primo de Rivera-ren garaian *Mancomunitat*-a debekatu egin baitzuen aurrena, eta gero, Errepublikaren tarte laburra-
ren ostean, gerratea eta gerraosteak erakutsi baitzien zer den hizkuntza baitan kabia egin nahi eta ezina, egin ezin eta temati eus-tea; Handik edo nondik, gerraostean M. Manent, ogibidez, gazteleraz-ko itzulpenak egitera behartuta bizi izan zen. Gauza beretsua erakus-ten dute katalanerazko testuak argitara eman ahal izateko, sarri alferrik, egindako eskakizunek.

(16) "El Maragall de Arthur Terry" in *Palabra y poesía y otras notas críticas*. Madrid: Hora H, 1971, 49-61.or.

(17) *Diario Disperso*, aip. ob. 1919ko Martxoak 18. Aurreko egileekiko aditasunean ere ez zen bakarra izan. Carles Riba-k ere 1938an irakurri zuen tesiak, gai hartu zuen Maragall-en *Nausica*.

(18) J. Salvat-Papasseit. *Antologia*. Iruñea: Pamiela, 1995 itz. K. Izagirre. Salvat-Papasseit-en heriotzaz idatzi zuen bere egunerokoa 1924ko Abuztuaren 9an, berriro, katalanerazko hitza bizteko izan zuen aukera gorapatuz. Bestalde, J. Salvat-Papasseit-ek ere dedikatu zion poema bat M. Manent-i "Tot l'Enyor de demà" izenekoa.

1936ko uztailan Bartzelonan katalanerazko zortzi egunkari argitaratzen ziren. Gerraostean, idazle katalandarrak bazuen sorkuntza literarioaren aurretik beste kezka bat: bere hizkuntza hautatu beharra.

Gerraosteak beraz, berebiziko lazeria ezarri zuen Katalunyako kulturari, eta hala ere, poesiarako itzeleko loraldia etorri zen, amore eman gabe bereari eusten jakin izandako andre-gizon batzuei esker. Ez zen erreza izan, Euskal Herrian bezala atzeriratu behar izan zuten anitz izan ziren —Carner, Riba, Arderiu, Pere Quart, Bartra...— eta barneko desjabetza ere ez zen, kuantu, berriketako izan, Marià Manent bera dugularik erakuslerik onenetakoa. Gerraoste horretakoak dira oso ezagun egin diren lan asko: Carner-en *Nabí*, (1941) C. Ribaren *Elegies de Bierville*, (1943) S. Espriu-ren *Cementiri de Sinera* (1946) J.V. Foix-en *Soil i de dol* (1947) eta *Les irrealis omegues* (1948); *On he deixat les claus...* (1953) Pere Quart-en *Terra de naufragis*, Joan Brossa-ren *Em va fer Joan Brossa* (1951).

Bereari eusteko tema horretan afan haundiak burutu zituzten katalandarrek. Montserrat-en gorazarreko ekitaldiekin hasi eta, literatur mailan, Francoren diktadurak ezarritako isolamentutik atera alde berebiziko garrantzia izan zuten idazle kongresuek.

Horien artean, aurrenekoa 1952an Segovian burutu zen "Congreso de Poesía" izan zen. Manentek lan haundia egin zuen kongresu honetan parte hartzeko baldintzak ezartzen, bere semearen hitzetan, "entzerrona" gerta ez zedin. Katalunyan ez zuten guztiek ondo hartu parte-hartze hau, baina aurrerantzean beste oihartzun bat izan zuten Katalunyako idazleek. Hurbiltze prozesu honetan Salamancan (1953an) eta Santiagon(1954an) burututako kongresuek ere garrantzia izan zuten.¹⁹ Horien ondorio jotzen du A. Manent-ek bere aitak 1962an, Aguilar argitaletxean, *Cómo nace el poema* liburua plazaratzea. 1962ko aipamen anitz agertzen da *A flor d'oblit*-egunerokoan eta bertan Munich-eko harreman eta aipu anitz jasotzen du.²⁰ Harreman guztion ondoren, estatuko poeta eta poeta katalandarren arteko harremanak instituzionalizatu egin ziren, eta *Insula* eta *Revista de Occidente*-koekin harreman haundiak izan zituen M. Manentek. *Insula* inguruan sortutako *Hora H. Ensayos y Documentos* sailean eman

(19) CASTELLET, J. "Las relaciones de los años 60" *Relaciones de las culturas castellana y catalana*; Generalitat de CATALUNYA, 1983.

(20) *A flor d'oblit*. 1962-VI- 4, 6, 7, 8. Interesgarria halaber euskaldunen hitzak jasotzeko: Onaindia (A. Olaso) Satrustegi...

zuen argitara M. Manentek *Palabra y poesía y otras notas críticas*, 1971n. Ordurako, askotan bilduak ziren "barruko atzerrian" zeudenak, eta bilera horietako batean izan zen Carlos Santa María ere, euskaldunen ordezkari.

Franco hil zenerako, Manent idazle eta itzultzaile preziatu eta ezagun zen. 1975ean F. Roca eta bere taldeak omenaldi bat eskaini zion *El vel de Maia*-ren argitalpena medio. 1976ean Britainiar Inperioaren domina ezarri zitzaion. Frankismoaren ostean, Katalunyan kultur-normaltasunaren apustua bizkortu zuen, eta horretan aritu zen M. Manent etengabe. *Avui*, *El Correo Catalán* eta *La Vanguardia*-n katalanez idatziz, bere biografian ikus daitezkeenez.

Bere adineko poetekin ezezik, gazteagoekin ere harreman ugari izan zuen. Horren frogatzat jo dezakegu, sarri M. Manent-ek egin izan dituen azterketa eta hitzaurreak, eta nola, sarri, bueltan, idazle horiek ber izan diren, M. Manenten lana goraipatu izan dutenak. Bi kasu baizik ez ditut aipatuko. M. Manentek 1973an *Poesia, llenguatge, forma* argitara eman zuenean, beste batzuen artean P. Gimferrer-en poesiaren barrokismoa aztertu zuen, barne-tentsio batetik erakarriz.²¹ Bestalde, 1978an P. Gimferrerek egin zuen *Antología poética* de Marià Manent-en hitzaurrea.²² Antzera gertatzen da beste poeta batekin, Alex Susanaz ari bainaiz. 1982an M. Manentek bere poema liburu bati egin zion hitzaurrea.²³ 1986ean Alex Susana ematen du argitara M. Manent-en antologia bat, bere hitzaurrearekin *Les acàcies salvages-Las acacias salvajes*.²⁴ Beste lan batzuen artean, 1988an Alex Susanak *Reduccions* aldizkarian eman zuen argitara "L'obra poética de Marià Manent"²⁵ Marià Manent, nolabait esateko, bere garaian egiten zenari oso atxikia bizi izan zen beti, eta bere forma klasikoez edo noucentismoarekin zuen lotura aldarrikatzerakoan, ez da esan nahi, inolaz ere, mende hasierako literaturari bakarrik dagokionik bere arreta eta bere forma. Aintzakotzat hartzekoa da A. Manent-ek²⁶ diona,

(21) Barcelona: Eds. 62, 153.or.

(22) Edicions Proa, 7-13.or.

(23) *Els dies antics*. Llibres del Mall, 1982. Liburuaren ostean datozen oharretan Alex Susanak dio bere poematariko bat M. Manent-en omenez egin dela ("Brodar"). Beste lan batzuen artean, 1988an Alex Susanak *Reduccions* aldizkarian eman zuen argitara "L'obra poética de Marià Manent".

(24) Barcelona: Eds. del Mall, 1986. Marulanda sailerako antologiaren oinarri izan dena.

(25) *Reduccions*, nº 37, Vic 1988ko martxoa, 45-52.or.

(26) Aip.ob. 208.or.

1971-1987 bitartean hogeitabost hitzaurre egin zituen, aurretik, bizi guztian, hamabost baizik egin ez zituenean. Horrek ematen du, M.Manent-ek garai horretan idazleen artean izan zuen oihartzunaren lekukotasuna

2. Manenten poetika Noucentismoaz, sinbolismoaz etab.

Orokorrean hitzegin behar denean beti behar izaten da katalogazio eredu bat. Katalunyako literaturan ere antzeko gauza gertatzen da. Carner-ez gerotzik, zenbaitek E. D'Ors-ez gerotzik, noucentismoa aipatu dute gerra-aurreko hazaldiaz mintzatzerakoan, eta zehazki, baita M. Manent-en poesiari buruz iharduterakoan ere. Gorago aditzera eman denez Marià Manent berak oso lotua ikusten zuen bere katalan-zaletasuna noucentismoaren nondik-norakoekin. Baina, inondik inora, M. Manent bezalako poeta eskerga batentzako, noucentismoa eta bere poesia lotzea, poesia hori osotara ez irakurtzeko modu bat ere bada. Alde batetik, noucentismoaren eragina ideologiko eta pragmatikoa izan zen, gizartean eragin handia izan zuen, baina literaturan ez zen idazle handi batzuentzako iharurkina baizik izan. Ez dut uste noucentismoaren eskolara biltzen diren J. Carner, López-Picó, Carles Riba edo J.Mª Sagarra M.Manenten aitzindaritzat har ditzakegunik, eta M. Manent horien epigono.

Hala ere, kritikak eta M. Manent-ek berak ere onartu du bere lehenengo liburuetan noucentismoak eragin handia izan bide zuela.²⁷ *La Branca* eta *La collita en la boira* -n antzematen zen nagusiki joera hori.

Aldiz *L'ombra i altres poemes* liburuan noucentismorako joera hori garaitu egin zuen. *La collita en la boira*-n antzeman zitekeen sinbolismorako joera garatu zen liburu honetan. Aurrerantzean, Alex Susanak dion bezala, ez da horrenbeste egile jakin baten edo beste baten eragina izango, baizik eta luzez poesia txinar eta ingelesarekin izandako harremanen ondorioa.²⁸ Hala ere, ez da ahaztu behar, J. Carner-en estiloa ere aldatua zegoela ordurako, *El cor quiet*

(27) A. Manent "El Noucentisme havia triomfat i ja començava a fer-se sentir, a cristal.litzar lentament, la segona generació del moviment al qual el meu pare i l'estol de fèrvids amics pertanyien amb convenciment i militància, com ja hem anat assenyaland" aip. ob. 59 or.

(28) Alex Susana "L'obra poètica de Marià Manent" *Reduccions*, 37.zkia. Vic, 1988ko martxo, 45-52.or.

(1925)ean argitaratu zuenean. Inolaz ere, ez da ahaztekoa Marià Manent-en poesia- joerek berebiziko lotura izan zutela bere itzul-lanarekin bezala, bere literatur-kritiko eta pentsalari joerekin ere.

Poesia nola den egiten

Marià Manent-ek poesia idazten eta itzultzen zuen eran, sormenari buruzko teorizazio lana bideratu zuen. Ene iritzian, bere iturriak zein diren aztertzea baino interesgarriago da, berak poesiaz eta idazteaz zuen ikuspegia argitzea.

Aurrenekoz, M. Manent deigarri gertatzen da, hasperenka, eihagoraka aritu gabe edota zailtasunera batere jo gabe. Bere deigarritasuna sinpletasunean datza, irakurleari hoska aritu gabe barneratzen du irakurlea. Anbiguitatearen goraipamenak, irudi surrealista edota poetika errealistak gora egin zuten arren, bere poesiaren ikuspegia gerturago zegoen Winifred Nowotny-renetik. Emakume honek hiztegi, metrika eta errimak hitzaren gorputza osatzen zutela onaturik ere, baliapide sintaktikoei damaie garrantzirik haundiena.²⁹

Zenbaitek aipatu du poesia puruaren kontzeptualizazioa M. Manent-en poesia ulertzeko, baina goian aipatutako artikuluan jasotzen dituen W. Nowotnyren hitzek ondo argitzen dute ez dagoela hitz-joku hutsalik M. Manent-en poesian, poesia hori beti esperientziarekin lotua dagoela, zentzurik zabalenean, hizkuntza ez baitagokio hizkuntzari bakarrik.³⁰ Behin eta berriro errepikatu zuen idea da honoko hau, antologia honetara bildutako poemei buruzko oharretan antzeman dai-tekeenez.

Literatura eta errealitatearen arteko hausturarik ez dago sekula, hala ere, kontua da harreman hori nola gauzatzen den aztertzea. M. Manent polemiketan sartu zale izan gabe ere, M. Manent ez zegoen

(29) "Precisamente porque percibimos sin esfuerzo las relaciones que nos comunica -añade-, su operación como causa de placer poético es la última que reconocemos, si llegamos a reconocerla". M.Manent "Palabra y poesía" in *Palabra y poesía y otra notas críticas*. Madrid: Seminarios y ediciones, 1971. Col. Hora H.

(30) "Es absurdo referirse -dice- a un 'círculo lingüístico' como si se tratase de un medio simplemente autónomo y cerrado, ya que 'puede decirse que la realidad no teñida por el lenguaje resulta impensable'. Y añade: "En cierto sentido es exacto que, por su misma naturaleza, el lenguaje se refiere a una realidad no-lingüística, pero también puede decirse en otro sentido que lo que percibimos como no-lingüístico se plasma en nosotros mediante las formas del lenguaje mismo". Aurreko oharrean aip. ob. 31.or.

batere konforme bera antologia batean sartzerakoan errealismo historikoaz emandako definizioarekin.³¹ Bertan poesia mundua ezagutzeko bide berezi jotzen du. Hona artikuluko hori ixten duten hitzak:³² *Balia dadila, ahal badu, miseria eta zapalkuntzarako borroka historikoa- rentzat baina Anaxagoras-ek esan zuena ahaztu gabe: munduan fir- mamentuarekin miratzeko, Eguzkiaz eta Ilargiaz gozatzeko gaudela.*

Beste artikuluko zenbaitetan ere landu du gaia. Horietako bat da *Com un núvol lleuger* 1967an poesia txinoaren itzulpenez burututako liburuari egindako hitzaurrea. Bertan argudiatzen du poeta txinar askotan agertzen direla bere garaiko gatazka eta hesturak, eta, guz- tiarekin ez direla naturarekin miratzenetik urruntzen, ez gibelatzen, eta Castellet eta Molasek defenditutako errealismo historikoaren parean Simone Weil eta Salvat Papasseiten adibideak ematen ditu. Eta beste modu bateko errealismo hau hobesten du, Rilkeri segituz eguneroko eta hurbilenekoari erreparatzen dion errealismoa.³³ Bere uneri larri- netan ere horrelako jarreraren azterna aski agertzen da "*M'angunia excessivament l'endemà: no penso prou en els lliris i els ocells, no visc prou aquella dolça confiança evangèlica*".³⁴

F. Jammes-en poesia aztertzerkoan ere puntu horixe bera azpi- marratzen du, bere sorlekuari buruzko atxikimendua tratatzen due- nean. Eta F. Jammes-i buruz diona da, hain zuzen ere, M. Manenti buruz esan daitekeena, alegia, ez dagoela ebokazio, liluramendu ja- rrerarik, baizik eta "errealismo bereiztaile bat, prezisoa, zehaztasun piktoriko modu bat".³⁵

(31) *Poesía catalana del segle XX*. Barcelona: 1963 ed. Castellet eta Molas.

(32) "Poesía y 'realismo histórico'" in *Palabra y poesía y otra notas críticas*. Ma- drid: Seminarios y ediciones, 1971. Col. Hora H, 44.or.

(33) El poeta chino no se desentiende de la historia turbulenta y sufrida y se muestra muy sensible a la continua vecindad de la muerte. Pero su realismo no es un realismo parcial, mutilado, que cierra voluntariamente los ojos ante la belleza o la gracia. Su vinculación histórica nunca priva a la poesía china de la más ardiente atención al prodigio de las cosas de la naturaleza y de las que labró la mano del hombre. Basta a aquella lírica de la realidad más sencilla y familiar: "la casa, el puente, la fuente, la puerta, el jarro, el árbol frutal..." como dijo Rilke. "Prólogo a una selección de lírica china" in *Palabra y poesía y otra notas críticas*. Madrid: Seminarios y ediciones, 1971. Col. Hora H., 150.or.

(34) 1939ko Irailaren 14ean. ik. A. Manent, aip. ob. 141.or.

(35) Francis Jammes, "ante el milagro de la vida" in *Diario Disperso*. aip.ob. 250.or.

Marià Manent-ek *La poesia irlandesa*-ri egindako hitzaurrean, ene iritzian bere poesia irakurtzeko berebiziko garrantzia duen zehaztapena egiten du, irlandako poeta eremita eta Alexandriako poeten arteko bereizketa egiterakoan: azken hauek hiri giroarekin aspertuta zeudelako begiratzen zioten naturari. Nire iritzian beraientzat hiria ez zena paisaia zen. Irlandarrek ordea, naturan errealitatea antzematen zuten, bere edertasunean eta bere krudeltasunean. Beraientzat natura errealitatea zen, bere ingurumaria.³⁶ Eta Marià Manententzat *egiazko poetika bakarra naturarena da*.³⁷ Horregatik, ez da harritzekoa, Montsenyko paisaia profanatu sentitzea gudarekin, 1971ean *El vel de Maia*-ri egindako hitzaurrean agertzen den moduan.

Miratze, liluratze hori ezagubide da, eta ez daiteke berezi sorlanetik. Izan ere, sorlanean bada une misteriotsu bat eta bada une tekniko bat, baina poesia onik ez da sekula burutu ahal bietako bat gabe.³⁸

Manent-en poesiaren bideak oso lotuak daude bere itzultzaile eta bere kritikari urratsetatik abiatzen da, eta alde horretatik esan daiteke M. Manent-ek darabiltzan baliapideak ez direla baliapide diren neurrian nabarmentzen, baizik eta, halako batean, jabetzen garelako bere poemen indarra baliapideen opazitate horretan datzala. Opazitate horretan hurbiltzen da, nire iritzian, isiltasunaren poetikara, zeinetan bat ez den inor aldarrikatzen duelako, aditzaile ona den neurrian ez bada. Eta C. Ribak aliterazioaren maisu jotzen duenean³⁹ (*La collita en la boira* komentatzerakoan) bokale eta kontsonante konbinaketaz eta barneko errimaz ari zen, eta ez horrenbeste errimen erabilera musikalaz.

(36) "Integraban ambas escuelas —dice— hombres que huían al campo, temiendo la opresión y las complejidades de la sociedad; pero los alejandrinos, aunque cansados de un exceso de civilización, admiraban los encantos campestres como a distancia y con inveterado espíritu urbano, sin decidirse a compartir las simplicidades de la vida rústica.(...)" Sin embargo, el supremo sentido de la relación entre el eremita y la Naturaleza es algo que los trasciende a ambos. Los pájaros del bosque podían cantar para él en torno de su celda, pero —raramente expresado, implícito casi siempre— existe en el poeta el convencimiento de que el pájaro y el ermitaño se unen en un acto de adoración; para el solitario, la simple existencia de la Naturaleza era ya un canto de alabanza en el cual él mismo participaba al armonizarse con lo creado MANENT, M. Prólogo in *La poesia irlandesa*. Barcelona: Plaza y Janés, 1977, 17-18.or.

(37) *L'aroma d'arç*-en hitzaurrean.

(38) ik. Oharren artean XLI "L'adeu de Carner a Catalunya"ri dagokiona.

(39) Carles Riba, *Crítica*, 1. in *Obres Completes*/2. Eds. 62., Barcelona, 1985, 218.or.

Opazitate horrek badu zerikusirik, halaber, sorlan orotan aitortzen duen une misteriotso horri formaren berezko aldarrikapenarekin kentzen zaion misterio-ohalarekin. Eta zer misterio-ohal hori urratzeko hobe aditasuna desbideratzen duen arrazionaltasun bete-betea baino? Horregatik, misterioa ez zarpaitzearren, Manenten poesietan ez da agertzen kontzentrazio osoan ari zen poeta nekaezin baten irudirik, baizik eta erdi lo, erdi esnai dagoenaren irudia, ez batere, horregatixe, arrazionalismoaren beste muturrean indartzen den onirismora hurbiltzeko modukoa. Gizakia erdi-esnai, erdi-lo dagoen uea, eguna txintatzeko edo iluntzeko datorren puntua, urtaroak bere betetasunera iristear dauden hilabeteak, elurra erdi-urtuan dagoenean agertzen diren tokiak.

Horietan kimutzen da, eta loratzen, poesia, ez baita sekula pentsamentuaren koordinadetara erreduzi daitekeen zerbait. Izan ere, C. Ribak *La collita en la boira* komentatzean, 1921ean zion moduan, M. Manenten poesiaren ezaugarri nabarmengarriena horixe da: *Una poesia d'estats d'ànim que no s'arriben a condensar en pensament*.⁴⁰ Bertan haiku-etan bezala errealitatea egiten da presente, izen-datu hutsarekin errealitate da egiten.

3. Edizio hau

Les acàcies salvatges M. Manent-en poema baten izenburua da. Eta bada, halaber, M. Manent-en lanaren antologia baten izenburua. Alex Susana-k bere kargu hartu eta gaztelerazko bertsioa J.A. Goytisolok egin zuen.⁴¹ Gerora M. Manenten lan gehiago irakurri badut ere, antologia horrek erakarri ninduen lehenengo, eta hautapen ona zela-koan errespetatu egin dut itzultzerakoan. Saiatu naiz errimak zaintzen, nahiz eta errima horien ordena ez beti bat etorri orijinalarekin. Saiatu naiz, gainera, lerroak neurri batzuetara sartzten, nahiz eta neurri horiek ez izan orijinalarenak.

Itzultzerakoan eta M. Manent irakurtzerakoan zerk harrapatu ninduen liburuaren hitzaurrean dator, eta argitaratua izan zen *Egan* aldizkarian, itzulpena bezalaxe.⁴² Epilogoan datorrena, M. Manent-en giro eta ideien azalpena lagungarri izango zaiola uste dut M. Manent-ez ezer gehiago jakin nahi duenari.

(40) Carles Riba, aip. ob., 218.or.

(41) Barcelona: Llibres del Mall, 1986.

(42) MANENT, Marià "Les acacies salvatges- Basa-akaziak". itz. T. Irastortza. *EGAN*, 1994-2, 219-242.or. "Liburu honen hasieran agertzen den lana, oso modu antzekoan, agertu zen, halaber", *EGAN*, 1995-1ean.

M. Manent-en poemak bere itzultzaile lanekin batera irakurriz, beste inorekin baino gehiagorekin J. Sarrionandiarekin akordatu naiz. M. Manent ingelesezko literaturaren ezagutzaile eta itzultzailea izan zen. Gure artera etorri diren itzulpen asko J. Sarrionandiarenak izan dira: T.S. Eliot,⁴³ Coleridge,⁴⁴ Yeats...⁴⁵ J. Sarrionandiak itzultitako idazle asko M. Manent-ek ere itzuliak ditu. Nahi gabe ere lotu beharrekoak gertatu zaizkit. Itzultzen dugunak gure baitara itzultzen gaitu, sarri. Hemendik, beraz, nire agurra izkiriaturik utzi dizkigun horrenbeste poemaren egile eta itzultzaileari.

4. Zenbait ohar

a. Bio-bibliografia

Bere nitasun berezia, bere artista izatea aldarrikatu nahi izan ez zuen baten bizitzaz ihardutea bera izan daiteke Manenten poesia oker irakurtzen hasteko bidea. Ondorengoak, beraz, bere lanak ezagutzera emateko oharrak baizik ez dira, bere dietarioetatik eta nagusiki semeak egindako biografiatik jasoak.

1898. Españan batzuentzat enblematiko izan zen urtean jaio zen Marià Manent i Cisa, Azaroaren 27an. Seme bakarra izan zen.
1914. Urte honetan amaitu zituen bere ikasketak, *Escola Oficial de Comerç*-ean. Ordurako literaturzaletasunari atxikia zen, eta baita poema bat ere argitaratua ere
1915. *Caixa de Pensions*-eko langile.
1918. Marià Manent *Nostra Parla*, katalanaren hedapenerako talde nazionalistako kide egin zen.
Urte honetatik aurrera jarri zen idazle katalanekin harremanetan: Josep Carner, Carles Riba, Josep Maria de Sagarra, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Soldevila, Folguera, Foix, Lopez-Picó
- 1914-18 bitartean idatzi zuen zenbait aldizkaritan :
La Revista, Cenacle i Ciutat, Calendari Bloc Catalá, Revista de Vich, El Niu Artístic, Rosas y Espinas.

(43) Beste egile batzuekin batera Hordagok argitara eman zuena.

(44) *Marinel zaharraren balada*. Pamiela: 1995.

(45) *Izkiraturik aurkitu nituen ene poemak*. Pamiela, 1985.

- Bere lehen poema liburua eman zuen argitara *La Brancak* (egileak berak ordaindutako edizioa)
1919. *Sonets i odes de John Keats* itzulpena argitaratu zuen "Publicacions de La Revista"-n
1920. *La collita en la boira*, bere bigarren poema liburua argitaratu zuen "Publicacions de La Revista"-n. 17 poema ditu, *La Branca*-koetatik aski ezberdinak. Udaberria, inularra, mahastiak, gurdi goiztarrien hotsa hirian eta zalantzas betetako amodioak sortzen dion malenkonია, gai nagusiak.
1921. Bigarren itzulpena eman zuen argitara, (Kipling-en *Primer Llibre de la jungla*) berez oso literaturzalea ez zen irakurle-go batengana iritsiz. Itzultzaile onaren ospea jaso zuen.
1923. Kipling-en lanaren bigarren liburukia, eman zuen argitara. "Amics de la Poesia"ren sortzaileetarikoa izan zen, eta *Revista de Poesiaren* zuzendari.
1928. *L'aire d'aurat* Txinako poesiaren antologia itzuli zuen ingelesetik. Manent-ek zionez, ez ziren zuzen itzulpenak, interpretazio lanak baizik.
1931. Bere hirugarren poema liburua eman zuen argitara *L'ombra i altres poemes*. Bertan hamasei poema laburren ostean Shakespeare, Rilke, Blake, Walter de la Mareren testuen itzulpenak. Oso ale gutxiko argitalpena izan zen (130 ale).
Poemes de Rupert Brooke argitaratu zuen "Publicacions de La Revista"-n. Carles Riba-ren hitzaurrea zeraman. *La Veu de Catalunya*-n literatur kritikak egiten hasi zen
1934. *Notes sobre literatura estrangera* argitaratu zuen Publicacions de La Revista-n, bertan *La Veu de Catalunya*-n argitaratu emandako lanik interesgarrienak bildu zituen.
Itzulpen lanekin jarraitu zuen, Juventut argitaletxearekin. A. Rackham-en *El llibre des fades* argitaratu zuen, eta 1935ean *Barrie*-ren *Peter i Wendy*
- 1936-39. Españako gerratea. Argitara emandako egunerokoan oso aipamen gutxi agertzen da, bai urte hauetaz eta baita hurrengoetaz ere. Bere semearen ustez, poliziaren esku inongo paperik uzteko beldurratik. Gèrratean, Bartzelonako anarkistak indarrean zebiltzanean, haien beldur zen, *La Veu de Catalunya*, *El Matí* bezalakoetan idazteak burges antza zuelako. Gèrratean Bartzelonatik kanpo bizi izan zi-

ren. Idazle ingelesek burututako laguntza medio, janaria bidali zitzaon zenbait idazle katalandarrari. Manent-en tarterikoari Jules Superville eta Pérez Alfonseca idazleena, PEN-Clubeko paketeak iritsi zitzaizkien, beste batzuen artean Bitarte honetan itzuli zituen *El Renacimiento*, Walter Pater-ena (1938), eta *Versions d'anglès*.

1939-1945 Gerraostean Barzelonara iritsi ziren, baina bere egunero-koetan ez da garai haiei buruzko informazio larregirik. Gerraostean katalaneraz idaztea debekatua zuen frankismoak; une larriak pasatu zituzten, eta lana egin alde gaztelerazko itzulpenak egiten hasi zen.

1941az geroztik itzulpengintza izan zuen bizibidea, ia beti ed. Juventud-ekin. Argitaletxe harentzako itzuli zituen. Beste batzuen artean, gaztelerazko Kipling-en *Precisamente así* (1943) *Algo sobre mí mismo* (1945), Sueziako erregearen *Entre pigmeos y gorilas* (1942), Lewis Carrollen *En el mundo del espejo* edo Travers-en *Mary Poppins* (1943) eta *Ha vuelto Mary Poppins* (1944)

Hala ere, gerraostearen hasiera-hasieratik harremanetan izan zen kultur-erresistentzia guneekin, eta Ramon Sunyeren etxean —zeinetan Amics de la Poesia biltzen zen— eta Joaquim Martí i Rodés-enean edo Gassó anaienean egiten ziren bileretan agertzen zen. Carles Riba eta Ester de Andreis-en tertulietara zaletuago zen.

Garai honetan itzuli zuen *La poesía inglesa* antologia ere, hiru liburukitan, oso kritika onak jaso zituen.

1946-1959 1946ean, frankismoak bere hedeak zertxobait lasatu bide zituen, katalanerarentzako. Ordu honetan hasi zen katalanezko bibliofiloentzako liburuen booma. Manent-ek Shelley-ren *Epipsydon* itzuli zuen (1946).

Urte horretantxe eskatu zuen baimena *L'ombra i altres poemes* eta *L'aire daurat* birrargitaratzeko, eta ukatu egin zioten. Hala ere, ordurako erdi-inprimatuak izaki argitara eman zituen, legezko onespelik gabe 1947an ere ez zuen Kipling-en lanak katalanerera itzultzeko baimenik lortu.

1948an, oraingoan zentsurak baimendua, bere dietarioaren zenbait zati eman zituen argitara, *Montseny, zodíac d'un paisatge* izenburupean.

- 1952an Segovian Idazle kongresu bat burutu zen. Bertan izan ziren Ungaretti, Serpa, Vandercammen, Roy Campbell eta España-koak, Vicente Aleixandre, Luis Rosales, Rafael Morales, Pedro Laí Entralgo, Camilo José Cela eta Dionisio Ridruejo. Kataluñatik joan ziren Clementina Arderiu, Foix, Garcés, Teixidor, Perucho, Riba eta Manent beste batzuen artean. Data hau oso garrantzizkotzat jotzen da Kataluñako poetak eta Estatukoak elkarlotzeko. 1953an eta 1954an Salamanca eta Santiagon burututako beste bi kongresuetan areagotu egin ziren loturak.
- 1954an, Foixen izenean eta Riba-ren oniritziarekin, Manent-ek Madrilen egin zuen guztiz katalaneraz izango zen aldizkari baten aldeko eskaria, ezezkoa jaso zuen. Hurrengo urtean, Bartzelonan gaztelerazko aldizkari batean parte hartzera gonbidatu zutelarik erantzun zuen: "Aspaldion proposatu izan diot nire buruari ez parte hartzea, Kataluñan, gure hizkuntzan idazten ez duten aldizkarietan"
- 1955ean *Poesia anglesa i nord-americana* izeneko antologia burutu zuen.
- 1956ean Biblioteca Selectan *Obra poètica* eman zuen argitara. Han ziren *La Branca* (espurgatua), *La collita en la Boira L'aire daurat* eta *L'ombra*. Kritikak oso ondo jaso zuen. Erdarazko itzulpenekin jarraitu zuen, Katheleen Raineren *Poemas* (Adonais, 1951), *La poesia Irlandesa* (J. Janés, 1952), Emily Dickinson-en *Poemas* (Ed. Juventud, 1957), Boris Pasternak-en *Poemas* (Ed. Juventut, 1959) baina katalanerazko lanekin ere aritu zen, hara nola, bi antologia *Llibre de l'Eucaristia* (1952) eta *Antologia Amorosa* (1955). Oso ezagun zen iada Manent. Entsegugile bezala ere bai, eta hala, 1957an eman zuen Cordoban argitara "Maritain y la intuición creadora" *Cántico* aldizkarian, eta 1960n "La poètica de Maragall" *Criterion* aldizkarian
- 1960-1971 1960ean Manent Ginebran izan zen OMSerekin lan egiten. Profitatu zuen Robinet de Clery, Rilkeren biografia kritikoa idatzia zuen irakaslea bisitatzeko, eta, bidenabar Rilkeren bizitoki izandako Muzot-eko gaztelua eta bere hilobia bisitatzera joateko. Rilkeren hitz batzuk aitzaki hartuta burututako izenburua zeraman poema liburua argitaratu zuen 1961ean. *La ciutat del temps* liburuko poema gehienak

berriak ziren, baina baziren 20 hamarkadako zenbait ere. Liburuaren hitzaurrea arras interesgarria da Manent-ek literaturari buruz zuen ikuspegia ezagutzeko. Poesia metafora kolpe batetik jaiotzen dela, eta finean, ona denean beti erlijiozkoa dela zion Manentek. Kontutan hartu behar da poesia soziala indarrean zegoen garaian atera zela liburu hau.

Literaturaren inguruko entsegugile bezala agertzen da, aitzera, 1962an. *Cómo nace el poema* liburua 35 kritikalan eta saio laburrez osatua dago. Hizpide Rilke, San Joan Gurutzekoa, Maritain, Emily Dickinson, Dylan Thomas, Mario Praz...

- 1964ean J.M. Castellet eta J. Molas-ek M. Manent erreialismo sozialista egiten zuten poeten andanan sartu zuten. Manent ez zen batere konforme, eta ohi ez bezala, polemika piztu zuen poesia egiteko modu hori bakarra gabe beharrezkoena ere ez zela argudiatu zuen.
- 1967an, *L'aire daurat* hartaz hogeitamar urteren ondoan, poesia txinarraren beste aldaera batzuk egin zituen. *Com un núvol lleuger* (Osa Menor). 1968an bere dietarioa eman zuen argitara *A flor d'oblit* izenarekin, bertan ahitze hurren zegoenaren berri eman nahi zuela adierazi zuen.
- 1971-1988 Literatur munduan ereindakoarekin estimazioa jsaotzeko aroa etorri zen.
- Aurretik egindako entsegu harian argitaratu zuen 1971an *Palabra y poesía y otras notas críticas* Madrilen.
- 1975ean Gerra garaiko bere egunerokoa argitaratzean *El vel de Maia*, Destino argitaletxeko Josep Plà saria irabazi zuen. Liburuaren aurkezpena zela eta omenaldi bat egin zitzaion Viladrau-n, eta 1976an Inglaterrako Kotsulak, Manent-ek burututako itzulpenen kariaz, Britaniako Inperioaren domina jarri zion. Aurrerantzean jaso zituen beste omenaldi batzuk ere: *Joventut* argitaletxeak, *Delta* unibertsitateko aldizkariak, *Reduccions* aldizkariak. 1919etik 1981 bitarteko dietarioaren beste edizio bat ere egin zuen 1982an *L'aroma d'arç*. Hitzaurrean, liburuan jasotako hitzei buruz hone-la zion: *Denboraren mareatik eta memoriaren erosiotik salbu geratu diren gunetxoak*

Urteotan hiru egunkaritan idatzi zuen Manent-ek katalanez : *Avui, El Correo Catalán, La Vanguardia*.

Itzulpen lanari tinko eutsi zion. Dylan Thomasen *Poemes* (1974) W.Blakeren *Els llibres profètics* (1976), E. Dickinsonen *Poemes* (1979) A. MacLeischen *Poemes* (1981), Coleridgen *Poema del vell mariner* (1982), berriki Sarrionandiak Pamielarako argitara eman duena, 1985ean J. Keats-en *Sonets i odes* (lehen 1919an argitara emandakoa luzatuz)

1986ean iritsi zen bere azken poema liburua *Poesia Completa*, 1916etik 1986 bitarteko poesiak osatua, eta liburutxo ezezagun bat ere barruan zekarrena *El cant amagadís*.

Entsegu eta kritika lan gehiago ere eman zuen argitara *Notícies d'art* (1981), *L'Avui eta Correo Catalán-en* idatzitako testuekin. *Llibres d'ara i d'antany* (1982) 1938-1981 bitartean idatzitako artikulu bilduma eta *Rellegint* (1987), aurrekoak bezala liburu kritika eta zenbait egileri buruzko lanak biltzen zituena.

1988aren Azaroaren 24an hil zen. 90 urte betetzeko bezperetan.

Marià Manenten bibliografia

Poesia

La Branca, Barcelona: Imp. de Sallent, 1918.

La collita en la boira, Barcelona: La Revista, 1920.

L'ombra i altres poemes, Barcelona: Atenes, A.G. 1931.

Obra poetica, Barcelona: Selecta, 1956.

La ciutat del Temps, Barcelona: Les Quatre estacions, 1961.

Cant Amagadiu, Barcelona: Laertes, 1982.

Poesia completa (1916-1986), Barcelona: Columna, 1986.

Egunerokoak

A flor d'oblit..., Barcelona: Eds. 62, 1968.

Montserrat: zodiak d'un paisatge, Barcelona: 1948.

El vel de Maia: dietari de la guerra civil 1936-39, Barcelona: Destino, 1975.

L'aroma d'arç: dietari dispers, Barcelona: Laertes, 1982.

Diario disperso (1918-1984), Madrid: Trieste, 1986.

Literatura eta Arte- Kritika

Notes sobre literatura estrangera, Barcelona: 1934.

Cómo nace el poema, Madrid: Aguilar, 1962).

Palabra y poesía y otras notas críticas, Madrid: Hora H. Ensayos y Documentos, 1971.

Poesía, llenguatge, forma, Barcelona: Col. Llibres a l'Abast"197.

Notícies d'art, Barcelona: Eds. 62, 1981.

Llibres d'ara i d'antany, Barcelona: Eds. 62, 1982.

Liburu gisara argitaratutako zenbait itzulpen

Sonets i Odes de J. KEATS, Barcelona: Pub. de "La Revista" 1919.

L'home perdurable de G.K. CHESTERTON, Barcelona: Lib. Catalana, 1927.

L'aire daurat (Interpretacions de poesia xinesa)(1928).

Poemes de R. BROOKE, Barcelona: Publ. "La Revista" 1931.

Versions de l'anglès, Barcelona: Ed. de la Residencia d'Estudiants 1934.

El Renaixement. Estudis d'art i poesia, W. PATERENA, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes 1938.

La poesia inglesa (Románticos y Victorianos), Barcelona: Ed. Lauro, 1945.

La poesia inglesa (De los primitivos a los neoclásicos), Barcelona: Ed. Lauro 1947.

La poesia inglesa (Los contemporáneos), Barcelona: José Janés, 1948.

La poesia irlandesa, Barcelona: Plaza-Janes, Col. "Selecciones de poesia universal", 1977.

Epipsychidion de P.B. SHELLEY, Barcelona: Helikon, 1946.

Poesia anglesa i nord-americana, Barcelona: Ed. Alpha, 1955.

Com un núvol lleuger (Més interpretacions de lírica xinesa), Barcelona: Ed. Proa, 1967.

Poemes de D. THOMAS, Barcelona: Eds 62, 1974.

Llibres profètics de W. BLAKE, Barcelona: Eds 62, 1976.

Vol de nit de R. JARRELL, Barcelona: A. Boch. 1978.

Poemes d'E. DICKINSON, Barcelona: Eds 62, 1979.

Poemes d'A. MAC LEISH, Barcelona: Eds 62, 1981.

Poema del vell mariner DE S.T. COLERIDGE, Barcelona: Eds. dl Mall 1982.

El gran vent i les hores: versions de l'anglès, Barcelona: Laertes, 1983.

La poesia inglesa de los siglos XVI i XVII, Esplugues de Llobregat: Orbis, DL, 1983, Historia univ. de la lit, 75.

Poemes de J. KEATS, Barcelona: Empúries, 1985.

**Antologia honetarako erabilitako
beste bibliografia bat**

- CASTELLET, J. "Las relaciones de los años 60" in *Relaciones de las culturas castellana y catalana*. Generalitat de Catalunya, 1983.
- DESCLOT, M. "Marià Manent, poeta de la traducció" *Reduccions* 37.zkia. Vic, 1988ko martxoa, 37-44.or.
- ETXEBERRIA, J.A. *Catalunya'ko olerkariak. J. Verdaguer, M. Costa I Llobera, M. Maragall*. Bilbo: San Antongo katekesia, 1967.
- GARCÉS, T. "Lectura d' El vel de Maia : diari d'un exil. *Serra d'Or* Montserrat, 1975ko iraila, 23-24.or.
- , "Els viutanta anys de Marià Manent" *Serra d'Or*, Montserrat, 1978ko urriá, 31-33.or.
- GIMFERRER, P. "Proleg" in MANENT, M. *Antologia poètica: homenatge al poeta en els seus 80 anys*. Barcelona : Ed. Proa, 1978.
- MANENT, A. *Marià Manent. Biografia íntima literària*. Barcelona: Planeta, 1995
- MANENT, M. "Proleg" in *Els dies antics*. Barcelona: Els llibres del Mall, 1982.
- , "Del meu dietari: retrats de Ruyra, Carner, D'Ors i López-Picó" *Serra d'Or*. Montserrat, 1968ko martxoa, 42-43.or.
- , "'Hora foscant'" de Pere Gimferrer in *Serra d'Or*. Montserrat, 1973ko uztaila, 45.or.
- , "Valéry i els paranyes del llenguatge" *Serra d'Or* Montserrat, 1973ko iraila, 39-40.or.
- , "Joan Miró, gravador" *Serra d'Or*. Montserrat, 1983ko ekaina, 23-24. or.
- MUÑOZ MILLARES, J. "Marià Manent i l'escriptura dels dietaris" *Reduccions* 37.zkia. Vic, 1988ko martxoa, 27-36.or.
- RIBA, Carles *Crítica*, 1. in *Obres Completes/2*. Eds. 62. Barcelona: 1985.
- ROIG, M. "Marià Manent en un contrapunt. Entrevista" *Serra d'Or*. Montserrat, 1975eko apirila, 25-31.or.
- SALVAT-PAPASSEIT, J. *Antologia*. Iruñea: Pamiela, 1995. ed. K. Izagirre.
- SUSANA, Alex "L'obra poética de Marià Manent" *Reduccions*, 37.zkia. Vic, 1988ko martxoa, 45-52.or.
- , "M. Manent: Las acacias salvajes" in MANENT, M. *Las acacias salvajes/Les acàcies salvatges*. Barcelona: Llibres del Mall, 1986, 9-20.or.
- , *Els dies antics*. Barcelona: Els llibres del Mall, 1982. M. Manent-en hitzaurrea.

OHARRAK

VII. Moment/ Momentua

Carles Riba-k honela definitu zuen M. Manent-en poesia: Una poesia d'estats d'ànim que no s'arriben a condensar en pensament *Critica*, 1. *Obres Completes*, 2. Ed. 62. Barcelona:1985, 218.or. Modu honetakoa dugu poema hau. Badu, halaber, NOUCENTISMOAK horrenbeste erabiltzen zuen emakumearen edertasunaren lekukotasuna (hatsu E. d'Ors-en Teresa, edo Carneren kasuan edertasuna bere ingurura dakarkion anderearena).

X. Oda als carros matiners: Gurdi goiztiarrentzako oda

1919ko Martxoan idatzia. *La collita en la boira*-n argitara emana (1920) *L'aroma d'arç* (1982) dietarioan poema hori nola sortu zen adierazten du. (1919-III-18)

Azken egunotan aurreko gelan egiten dut lo, goizean, argi-xirrinta bat zabaltzen duen horretan. Barnekaldeko gelara ohituta, kaleko builak berri gertatu zaizkit.

Harridura hauetako bat gurdi goiztiarrek sortarazten zidaten, entzuten den trakata-trakatarekin, urruneko trumoi bat bezala, goizeko seietako loaldi arinaren barruan, eta gero, jaikitzeo ordua iristen den heinean. Sentsazio hauetatik jaio zen *Gurdi goiztarrentzako oda bat, atzo burutua. (...)*

Gelaz aldatzerakoan, lo, esate batera, kanpoan edota lagun baten etxean egiten dudalarik, hotsak, musikak, sentsazio goiztar berriak benetan harridura berezia eragiten dute. Ez ditut sekula ahatuzko Maragallek gela berriek erasan eginik idatzitako orri duin-zehatzak?

XI. L'Ombra/ Errainua

L'ombra i altres poemes-i izena ematen dion poema. Albert Manent-ek, M. Maneten semeak, poema hartzen du Rilkekerekin zuen liluramendu eta aldi berean ezineramanezko harremanaren isla. Aip. ob. 115.or. Hala ere, ez da ahaztekoa W.B. Yeats-ek baduela *Responsabilities* liburuan "A Shade" izeneko poema bat, estiloz zuzenagoa bada ere, eta azken ahapaldiko giroak baduela zerikusirik *The Rose* liburuan agertzen den "To the rose upon the rood of time"

harekin, edota "The white birds"ekin.. *The Wind Among the Reeds*-eko "The lover tells of the rose in his heart", "The secret rose".

Poema honek Valls-eko Lore Jokuetako saria jaso zuen, aurkeztutako beste bostekin batera, alegia, "Apassionata" (antologia honetan XIX), "Cançó d'octubre", "Cançó nocturna" eta "Dialeg" (antologia honetan XXII.) Bost poema hauek "Breus poemes d'amor" saila osatzen zuten.

XII. Diuen: La mar es trista. Antza: Itsasoa triste da

Ik. Bada Maragall-en poema bat, justu kontrako izenburua duena. Hona, hil-berria den, J.A. Etxeberriak burututako itzulpen hau:

Al lluny se veia un gran mantell de bruma
 Damunt les ones, amb les veles dretes,
 les barques hi brincaven com cabretes:

*An urrutian laño-oiala,
 lodi-lodia, ikustatzen zan.
 Ugin-gaiñean, oial puztuta,
 ontziak jautziz, bildots-moduan
 (Catalunya'ko olerkariak 40-41.or.)*

XIII. Sentint per primera vegada l'olor dels til.Lers florits

L'ombra i altres poemes-etako poema gehienetan agertzen den paisaia Premià de Dalt-ekoa da. Ez hala ere poema hau, Bartzelonako Katalunyako Rambletako irudiez betea, eta ezta "Apassionata" poema ere (antologia honetan XIX)

XV. Camins/ Bideak

M. Manent-ek gaztetatik ezagutzen zuen B. Yeats. 1923an iada bazuen Yeats-ek dedikatutako haren liburu bat *Plays and controversies*. Hamarkada hartan bertan emanik zuen bere itzulpenik argitara, eta baita aurrerantzean ere, katalaneraz zein gazteleraz burututako antologietan ere. M. Manent berak onartu izan du Yeats-en eragina, *L'ombra i altres poemes*-en. Ik. XXXIX. poemari dagokion oharra

XVIII. L'Octubre/ Urria

L'aroma d'arç (1982) dietarioari egindako hitzaurrean zionez,

Nire bertso bildumaren atarian idatzi nuen, poema batzuk berrikusten ari nintzelarik, "ur arreen artean azaldu dira, atzera, pasioaren

kontinente murgilduak, baina, berriz, laister etortzen da poeta bere bertsoak ezezagun batenak bezala irakurtzera." (...) *Agian egunero-ko orri batzuk lagun dezakete zenbait poeman jatorria ulertzen eta frogatzen ez zirela hitzekiko liluramendu hutsal batetik sortzen, baizik eta bizitzatik beretik. Urria poema izan daiteke horren adibide.*

XXII. Dialeq/ Elkarrizketa

1925eko abuztuaren 25ean idatzia, insomnio gau batean, "Noia rusa al Montseny" bezala

XXIII. A una oreneta que em desvetilà a trenc d'alba

1929an idatzia Premià-n. Manent-en emazteak omen zionez, egiazkoa da oinarrian duen pasadizoa (A. Manent, aip. ob. 112.or.)

XXIV Noia rusa al Montseny

1925eko abuztuaren 25ean idatzia, insomnio gau batean, "Dialeq"kin batera... Montseny-ko naturak berebiziko garrantzia du Manent-en bizitzan eta obran. Bere dietarioetatik egindako hautapen baten izenburua hauxe da: *Montseny: zodiac d'un paytsage*

XXV. La neu que es fon. / Urtzen den elurra

1937-IV-3ko egunerokoan inpresio hauek jaso zituen M. Manentek. Egun berean M. Manentek poema idatzi zuen.

Atzo ezker kantari ari dira basoilarrak. Bere oboe notak zabuka gari gainean, hodei zurien azpian, ospetsu. Herrira sartzerakoan enarak ikusi nituen. Gaur deskantsuan gaude ez kai-kamazaiean, aldaskatu puntuan makurtzen diren makal osteko tontor garbi, itxura berekoei begira. Baina bada, oraindik, elur zuri-unerik, belar artean, forma zoologikoak osatzen duenik: halako batean elkarri loturik dagoen itsas-zakur pare da, lehoia, korrika doan elefante lerdena, urtxori gorria, beltzarga, indurdea, erbi fantastikoa, eskua milikatzen duen katagorria. Edo bestela geografia zuri bateko formak: irlak, kontinenteak. Elurteko mundu liso eta uniforme hartatik irudi aniztasun hau sortu da. Modu berean ametsak, ernai den izpirituaren gainalde leuna urturik, logika misteriotsu batek lotzen dituen irudi kibizatuen irudimen iharkina uzten du.

J. Muñoz Millares-ek gertutik begiratzeko joera, abstrakziozko eta pintura ez figuratzaileari biei batera dien atxikimendua, lotzen du, M. Manent-en beste ezaugarri garrantzizko batekin, alegia, poesia sortzerakoan

erdi lo, erdi esnai egotea bezelako egoerekin duen harremana. "Marià Manent i l'escriptura dels dietaris" in *Reduccions*, aip. ob. 36.or.

XXVI. Abril/Apirila

Bigarren ahapaldia egunerokoan inspiratua dago. 1937-IV-12ko egunerokoan honela dio:

Umeak hobeto dabilta: Albert, kalentura gabe; Roser, jeikita. Txikia eztulka, baina ez asko. Hau euri eta haize eguraldia! Lilia, berde amultsuenekoa, dardara batean astindua: zartatzera doala ematen du. Abregoa da, Montsenyko haizea.. Arratsaldean, haizea altxatu egiten da sakanetatik, artez estalitako tontor ilunetatik kea bezala. Paisaia inbaditzen du, bapatean Leihotik ikusten dugu, marraztuago, zehatzago, gibelalde istuen aurka, loretan dagoen udarondoa: lore borobilak, hostajearen gainean mordotuak, sonbrila zuriekin dauden damatxoek taldeak bezala, belardi biguin, fresko, txikienetarikoa (hanka luzatu orduko espazioa bertan dukete).

1938-IV-8an honela dio, berriz, poemaren lehen ahapaldiari oso ondo lotuz:

Gaurkoa apirileko egunik paradisiakoena izan da. Zerua garbienetarik, eguzki alaia, CALIMAN desitxuratutako urrunak, eta alorrek balusazkoak irudi. Marratsak oso usain sarkorra ematen du, gaztaro zoriontsu haratako Sant Gervasiko kaleek gogorazten didana. Lilia oso berde dago eta Indiako gaztainondoaren hostoak haundituz doaz. Hau pakea ! Bai kirkil laguntasun maitagarria! Brisa aldi-txo batek, mendi hegal biguin batean deskantsuan nengoela, ararondoaren loreen erbatz txuriak astindu ditu, burbuilla irisatuak bezala hegaldan, eta izar elkarketan gerturatzen ziren, zilarrezko izar bizi. Udaberriko segailtasun haiek mugitua, txinar erara idatzi dut poematxo hau.

XXXII. Amb un orgull de seda / Zetazko harrotasunez

1947-II-1ean honela zion egunerokoan:

Eguraldi ona. Palais-eko parkean pasioan, geldi leun, harro indiaoi-larrak (hiru har*, sei eme). Harrek* ponpezia delikatua dute, Luix XIV. estilokoa. Bere luma urdin, berde, argiduriztu, zetazkoaren edertasunaz jabetzen direla dirudi eta buztana errestarazten dute andregai baten konplazentziaz. Belarrean mokoka eta noizean behin kokoratzen bat. Parkeari kalitate itzal haundiko, estilizatu, prerrafaelista damaiote.

XXXVIII. Mort d'un poeta / Poeta baten heriotza

Oso ezagun den Rilkeren poema baten izenburua, ik. C. Ribaren *Esbosos de versions de Rilke*. Eds 62. Bertan Rilkeren poema hau agertzen da, beste hogeitabostekin batera. Ribak itzuli zuen halaber *La cançó d'amor i de mort del corneta Cristoph Rilke...* Baina ez da Rilke aintzakotzat hartu duen poeta bakarra, eta, bere aldetik, Vinyolik-ek ere itzuli izan ditu Rilkeren poemak. Izan ere, Rilkeren eragina haundia izan zen poesia katalandarrean, M. Manent-en lagun min izandako Bofill i Ferro, J.-ek hala dio "Rilke a Catalunya (1930)" in *Homatge a Carles Ribà*. Barcelona: 1954, 118-121.or.

Rilkeren eragina haundia izan zen M. Manent-enean. Sarri eman du argitara Muzot-era eta bere hilobira egindako bidaian izandako burutapenak, "La torre de Muzot y la tumba de Rilke (Hojas de un diario)" in *Palabra y poesías y otras noticias críticas* aip. ob. 119-129.or. Ik. halaber, 1960 II-5,6 egunerokoan idatzia *A flor d'oblit*. Baina guzti horren aurretik, itzuliak zituen 1925erako hainbat poema, eta bestelako artikulurik ere idatzia zuen *Llibres d'ara i d'antany* (1982), 129-141.or., edo *Cómo nace el poema* (1962) liburuan. Bere poemaliburu baten izenburuak ere Rilkeren esaldi bat du sorburuan: *La ciutat del temps* (1961).

XXXIX La tomba de rilke / Rilkeren hilobia

La ciutat del temps liburuan argitara eman zuen. Ikus aurreko oharra. Hala ere, M. Manentek berak aitortzen du Rilke-rekiko duen zorrak baduela sarri asko eramanezin punturik ere. Honela zion erreialismo historikoari buruzko artikulua prestatzeko erabili zituen eskuz idatzitako oharretan: "*Les dues altres grands admiracions meves són W.B. Yeats o Rilke. El primer influí alguns moments de l'ombra i altres poemes (potser el poema "Camins"); quant a Rilke, la seva obra em fascina, però em repel-leixen alguns dels seus postulats bàsics, oposats a la tradició occidental i al concepte cristià de la vida*".

XL. A la meva filla Maria, quan tenia un any, en temps de guerra / Maria nire alabari, urtebete zuenean, guda garaian

1937-IX-24ean, poema hau idatzi aurretik honoko hitzok ematen ditu bere egunerokoan (*A flor d'oblit*):

Goizean Espinelvesera joan naiz Albert-ekin, La Serra izeneko masia batean esnea enkargatzera. Andrea, alarguna, errekatxo baten ondoan ari zen patata biltzen; behiak alatzen aldameneko

belardi batean. Egun epela, eguzki eta hodei txuriduna; haranaren sakonean, Las Agudas urdindurik. Bueltan, urrez tindatua duen hostajedun gaztainandi gazte, lerdena zeharkatzen duen bidezidorretik pasatu gara.

lñularrean Montseny lainopean dago. Itzultzen aritu naiz —literal-ki— Goetheren poemak alemana ikastearren. Ilusio haundia egiten dit hizkuntza berri batetara sartzetik, gramatika eta poesia nahasteak. Ilundu egin du, eta kandelak dizdira dagi leiho aurrean; zuhaitz txori eta hodeien mundua lurrundu egin da: laino itxia bakarrik kristalaz bestaldean. Josefina, salan, umea loarrarazten ari zen, kantu zahar batekin. Ni Alisoen erregea itzultzen ari nintzen. Bapatean gudan pentsatu dut. Seaska-kantua, leihoko iluntasuna, bizi garen estura trajikoa... bizitzaren eta heriotzaren misterio, aldi berean gozo eta izugarria sentirazi didate.*

Hitz hauei beste batzuk erantsi zizkien M. Manentek *El Vel de Maia*-n gitara ematerakoan.

Eszena hau da: A la meva filla Maria, quan tenia un any, en temps de guerra "La ciutat del Temps-en argitaratutako poema-ren abiapundua. Poemak jasotzen ditu, hala ere, beste inpresio batzuk (esate batera, urruneko bonbardeaketa bategatik kristalek dagiten dardara, oihartzuna). Urtetan, askotan, poemari buruz pentsatzen egona naiz. Egun batean, trenez Madriler nindoala, ordu bete baino zerbait gehiagoan gauzatu zen, diktatu egin balidate bezala.

XLI L'Adeu de carner a Catalunya/ Carneren agurra Catalunya

Hitzaurrean ikusi den moduan, Carner lagun haundia ezezik irakasle haundizat zeukan M. Manentek.

Ik., halaber, "El 'Anzuelo poético' de Josep Carner" in *Palabra y poesías y otras noticias críticas* aip. ob. 133-139.or.. Bertan Josep Carner-en ikuspegia esplikatzen du, eta M. Manent-en iritziarekin duen zerikusiatatik, hona hemen zenbait pasarte itzulirik:

Bere teorian, Carner-ek azentua jartzen du hitz kasual eta kausal baten, hitz multzo edo bertso oso baten bertute sortzaile gainean(...). Poetak lehen olde berbal honen izaera nahi gabeko, aztoztatzaile eta harrigarria azpimarratzen du(...)

Izaera nahi gabeko eta aldi berean agintzaile honek inspirazioaren mitologia sortu du, eta gerora, bere ukazioa etorri da, zenbaitetan

sarkastikoa, berau.(...) Errealitateari ondoen egokitzen zaion teoria, Carnerena bezala, bi faktore konplementario onartzen dituen a sor-oldean: poemaren hazi den dohain dohainezkoa esplika ezina, eta poetaren baliapide tekniko guztien beharrea, aditasun osoa behar duen fase eragilea.

Hala ere, poema honen giltza ez da horrenbeste bere adiskidetasun eta miresmenarekin lotu behar. M. Manent-ek idatzia utzi zuen 60 hamarkadan, Carner-ek sortzen zion miresmena ez zela batere urteekin gutxitu. Poema hau ulertzeko, euskaldunek Iparragirre Amerikatik itzuli zenean sortu zuen errealitate/fikzio arteko haustura gogoratu beharko genuke. 1970ko Apirilaren 3an, 34 urtez atzerrian bizi ondoren, Catalunya itzuli zen. Aireportuan larehun lagun zituen zain Poeten printzeak, baina, gaiso eta burua erdi-galduta iritsi zen. Poeta ez zen elkarrizketarik harilkatzeko gauza, eta bere emaztea zen sarri Carneren pentsamentuei hitza ematen ziena. Carneren gidari ibili zen M. Manent egun hauetan —Zenbait poetek Carneren itzuleraren aurka hitzegin zuten, Espriu tartean—. Manent-ek berriz beti defenditu zuen etorrera hau, Carneren azken agurra zelakoan. Izan ere, Carner hil egin zen Bruselasetan bi hilabete geroago. ik. *L'aroma d'arç* eguneroa, 1970-IV-16, eta zabalago 174-188.or M. Manent-ek Carner-ekiko zuen atxikimendua bere dietarioetatik ateratako pasarte eta beste zenbait artikulutan ere antzeman daiteke "‘El cor quiet’ de J. carner *Revista de Poesía*, 7, Barcelona: 1926-III, 19-21.or." Notes sobre llibres: 'Iluna i Lanterna' de Carner "*Quaderns de Poesia*, 6, Barcelona: 1935- X, 30-31.or., " 'Auques i ventalls' de Josep Carner" in *Guia de la literatura catalana*: Barcelona:Eds. 62, 1973, 165-168.or. Josep Carner-en *Obres Completes*-i egindako hitzaurrean (Barcelona: Selecta, 1968)., " 'Nabi' vist per E. Noulet" *Serra d'Or*. Montserrat, 1984-II, 15-16.or. "Del meu dietari: retrats de Ruyra, Carner, d'Ors i López-Picó" *Serra d'Or*, Montserrat, 1968-III, 42-43.or. edo "Cartes entre Carner i M. Manent per a l'edició de 'Pesoa'(1957)" *Reduccions*, 29-30, Vic, 1986, 18-48.or.

XLII. Prou se / Ondo dakit

El cant Amagadís, bere azken liburua ixten duen poema da. Alex Susanak dion bezala, M. Manenten "Dichtung" horren ezaugarriarik onenekin batera, bizitzari buruzko ikuspegia ondoen argitzen duen poemetakoa da. Susana, A "L'obra poètica de Marià Manent "in *Reduccions*, aip. ob. 51.or. Halaxe jotzen zuen M. Manent berak ere, antza denez. Ik. A. Susana "Nota editorial a la 2ª edició" in Manent,M. *Poesia completa*. Barcelona: Columna, 1989, VIIJ.or.